

הצלת יהודי בוכארה שבפאריס

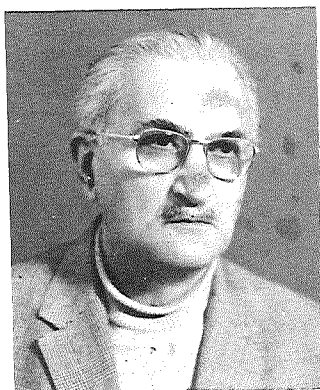
בנימין בן־דוד

בפרוץ מלחמת־העולם השנייה התגוררו בצרפת 42 משפחות של יהודים יוצאי בוכארה, רובן ככולן בפאריס. הם נמנו עם 'הבורגנים' בקרב יהדות בוכארה, אשר ברחו מארצם אחרי המהפכה הבולשביקית ורובם עלו לארץ־ישראל, אך חלקם השתקעו בפאריס, בלונדון ובניו־יורק. בין כל הקהילות של יהודי בוכארה בעולם היתה זו שבפאריס היחידה שנלכדה ברשת הכיבוש הנאצי. בתחילה הם נהגו כשאר היהודים בפאריס, אולם תוך זמן קצר ניצלה קהילה זו של יהודי בוכארה כולה מהשמדה, במידה רבה בזכות תושייתו של ראשה ד"ר אסף אצ'ילדי. כותב על כך בזכרונותיו סולימן שקרוף, שחי בעת ההיא בפאריס:

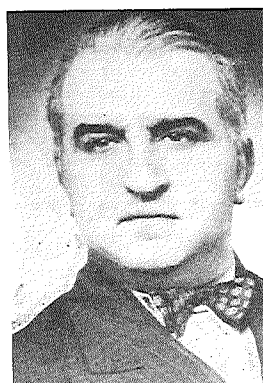
מתגוררות בפאריס 42 משפחות של יהודי בוכארה. בחרנו בד"ר אסף אצ'ילדי כיושב־ראש שלנו. כאשר פורסם החוק בדבר חובת ההתפקדות על כל יהודי צרפת, התפקדנו גם אננו. והנה כעבור זמן־מה נודע ליושב־הראש שלנו, כי 'איש מדע' גרמני מסוים קבע, שיהודי בוכארה הינם יוצאי פרס ואין הם יהודים אלא שייכים לגזע אחר: 'הג'וגוט'.¹ אזי החליט ד"ר אצ'ילדי לפנות לקומאנדאטורה [המשטרה] הגרמנית בבקשה לבחון מחדש את דבר השתייכותם של יהודי בוכארה ליהדות. הבקשה נענתה בחיוב וכל יהודי בוכארה הוזמנו למשטרה המרכזית, שמחקה את החותמת 'יהודי' מעל תעודותינו.²

ראוי להדגיש כמה עובדות, הנרמזות בעדות קצרה זו. התקנה בדבר חובת ההתפקדות הותקנה בצרפת באוקטובר 1940, כארבעה חודשים לאחר שנכבשה. והנה שקרוף מעיד, כי יהודי בוכארה אמנם התפקדו כשאר היהודים, כלומר הודו ביהדותם קודם שפעל ד"ר אצ'ילדי. כותב שורות אלה יכול להעיד, כי הגרמנים היו פוקדים גם את בתי־הספר ודורשים שהתלמידים היהודים יודו בתור כאלה, וגם כותב שורות אלה עשה כן. היו אפוא בידי הגרמנים ראיות מספיקות על יהדותם של יהודי בוכארה שבפאריס. זאת ועוד, ההגבלות על היהודים בצרפת החלו במארס 1941 וכללו בין

1 ג'וגוט — כך כונו יהודי בוכארה בפי שכניהם המוסלמים.
2 שקרוף, עמ' 13. זכרונותיו נכתבו בפאריס בשנת 1945, ברוסית כתב־היד לא פורסם בדפוס והוא מצוי אצלי. סולימן שקרוף הוא סבי מצד אמי.

מימין: ד"ר אסף אצילדי, יחם הצלת יהודי בוכארה שבפאריס

משמאל: מאיר דוידוף

היתר איסורים על חציית קו שביתת-הנשק, על יציאה לרחובות אחרי שעה 20:00, על שימוש בטלפון ציבורי, על נוכחות בשווקים מחוץ לשעות מסוימות.³ יש להניח, כי באותו פרק-זמן החל לפעול ד"ר אצילדי, וזאת לאחר שנודע לו במקרה על קביעתו המתמיהה של המדען הגרמני מן המכון לחקר הגזע בברלין בדבר יהודי בוכארה. המעצרים ההמוניים הראשונים של יהודים בפאריס היו ב-20 באוגוסט 1941. יומיים אחרי כן כבר שוחח בנדון עורך-הדין קרהלינג, שקיבל לידיו לייצג את עניינה של הקהילה הבוכאריה בפאריס בפני הגרמנים, עם נציג שלטונות הכיבוש הגרמני שלייד המשרד הצרפתי לעניינים היהודיים. בעקבות שיחה זו שלח הנציג הגרמני את התיק ל'מכון לחקר הגזע' שבברלין, לשם 'עיון והחלטה סופית'.⁴ התיק כלל שתי רשימות שמיות של יהודי בוכארה בצרפת, שהוכנו בידי בני הקהילה עצמם, וכן פנייה המציינת כי מדובר בקבוצת אנשים הנקראים 'ג'וגוט', בני דת משה, או בתרגום מילולי — 'מוסאים', המבקשים לזכות באותו מעמד שזכו לו אחיהם לדת מגרוזיה.⁵ כבר בשלב זה הורה הנציג הגרמני שלא לפגוע לרעה בעדת ה'ג'וגוט'. הסיכום בין עורך-הדין קרהלינג לנציג שלטונות הכיבוש הגרמני בדבר העברת בקשתם לדיון בברלין נשלח מיד, ב-23 באוגוסט, לכל יהודי בוכארה בפאריס. שאלה נכבדה היא מדוע נתנו הגרמנים אמון בהצהרה של יהודי בוכארה, אחרי

3 על הרדיפות והמאסרים של יהודי צרפת — ראה: דארזיל ווישן, עמ' 13-14.
 4 ההחלטה הסופית נתקבלה ב-1 בדצמבר 1941 ואושרה על-ידי השלטון הצרפתי ב-6 בפברואר 1942 — ראה: גרין, עמ' 48.
 5 ד"ר אצילדי הסתמך על כך, שהגרמנים באותה עת נטו לראות ביהודי גרוזיה קבוצה שאינה יהודים מבחינת הגזע. זאת, בין היתר, בזכות החסות שנתן ראש קהילת יוצאי גרוזיה הנוצרים בצרפת ליהודי גרוזיה. יצוין כי הגרמנים התייחסו גם אל הקראים כאל לא-יהודים מבחינה גזעית. ראה: גרין, עמ' 41-46. על דמותו ותולדותיו של ד"ר אצילדי — ראה: אשל, עמ' 156-160. לפי גירסתו של אשל, אצילדי הציל 144 נפשות, וזאת על סמך הטענה כי יהודי בוכארה, איראן ואפגאניסטן 'נקראים 'מוסאים', משום שהם מאמינים בתורת משה, ואין להם כל שייכות לגזע שמי' (ראה גם המאמרים מאת אלטשולר וספקטור בחוברת זו).

שאלה התפקדו כיהודים? יכולות להיות על כך שתי תשובות. האחת — סביר להניח כי הנציג הגרמני הנזכר קיבל שוחד;⁶ השנייה — היומרה 'המדעית' של 'החוקר' הנאצי, ששמח לאמת את התאוריה שלו בראיות מוצקות, כביכול.

באותו זמן התגוררו יהודייה בוכאריה ושלוש בניה בניצה, באזור הדרומי שבשליטת ממשלת וישי. בין האזור הדרומי לאזור הכיבוש שבצפון לא היה קשר, ולכן היהודים הבוכארים בניצה לא נכללו בהסדר שהשיג ד"ר אצ'ילדי. הם נעצרו אחרי כניסת הגרמנים לאזור ונשלחו למחנה־המעבר דראנסי שליך פאריס. הבן הבכור מישל ממון העמיד פני מוסלמי, בעזרת ציטוטים מן הקוראן, ואימץ מנהגים מוסלמיים ואכן הצליח להערים על 'הפרופסור' הצרפתי שהיה ממונה על יישום תורת הגזע במחנה. הארבעה לא נשלחו להשמדה, כי אם נשארו במחנה המעבר עד השחרור.⁷

יהודי בוכארה בפאריס חשו אי־ודאות בדבר גורלם עד שחרור העיר ב־25 באוגוסט 1944.⁸ הצלתם היתה צירוף של תושייה, בראש וראשונה בזכות פועלו של ד"ר אצ'ילדי ז"ל, וגם של צירוף נסיבות או — מזל.

נספח

מובאים בזה שני מכתבים העוסקים בפרשה, שניהם מ־23 באוגוסט 1941: האחד מטעם שלטונות הכיבוש בצרפת, הקובע כי שאלת יהודי בוכארה הועברה לדיון בברלין וכינתיים אין לנקוט נגדם צעדים מגבילים; השני — מאת קרהלינג אל מאיר דוידוף, אחד מראשי המשפחה היהודים הבוכארים שקיבלו הודעה זו. ראוי לציין במכתב הראשון שני פרטים. האחד — שם המשפחה הבוכארי Davidoff, ששורשו העבריי־היהודי ניכר מיד, שונה ל־Davydoff. זהו שינוי קל בכתיב שנועד להעלים את המוצא היהודי של נושאו. הפרט השני — קרהלינג רשום במילה אחת, כלומר הוא אלזאסי במוצאו. בחירתו לייצג את יהודי בוכארה ודאי לא מקרית, כי האלזאסים נחשבו לגרמנים בעיני השלטונות הגרמניים. שני המכתבים נכתבו במקורם בצרפתית, והם ניתנים כאן בתרגום. המכתבים הם מתוך העיזבון של אבי, מאיר דוידוף ז"ל.

6 עוה"ד קרהלינג עצמו קיבל שוחד בגובה 15,000 פראנקים — ראה: גריין, עמ' 47.

7 ראה: דארזיל ווישן, עמ' 109.

8 ראה: גריין, עמ' 48-49.

פאריס, 23 באוגוסט 1941

אל: מאיר דוידוף

אדוני,

אני מתכבד לצרף בזה את העתק מכתבו של נציג שלטונות הכיבוש הצבאי בצרפת שלייד מחלקת הביקורת של המינהל הזמני, מ-22 באוגוסט Az:II/41A/P, ולאשר כי לאחר השיחה שקיימתי ב-22 באוגוסט 1941 עם נציג השלטונות הצבאיים בצרפת ליד 'המשרד לעניינים היהודיים' — נשלח התיק של הקהילה הג'וגוטית אל המכון לחקר הגזע בברלין, לשם קבלת החלטה מנומקת וסופית, השואפת לקבוע כי אין הג'וגוטים יהודים. עד לקבלת החלטה זו, הוא הורה כי שום אמצעי חמור לא ינקט כנגד אנשי קהילת הג'וגוטים בפאריס.

קבל נא, אדוני, את ברכותי הנאמנות

ז'וליין קרהלינג

עורך-דין בבית-המשפט של מילהאוז

המפקד הצבאי בצרפת ליד שרות הפיקוח של המינהל הזמני

פאריס, 23 באוגוסט 1941

נא למצוא רצוף בזה, תוך בקשה להחזיר את החומר בדואר חוזר, שתי רשימות בדבר אנשי עדת הג'וגוט בפאריס, כפי שהן הומצאו לי על-ידיה.

הג'וגוטים, בעלי דת משה, מבקשים שיופעל כלפיהם אותו היחס הנוהג כלפי יוצאי גרוזיה. היות שאני שוקד על בירור יסודי של שאלה זאת, הריני מבקש לעשות את הנדרש כדי שהמנהלים הזמניים אשר מונו לשם ניהול עסקי הג'וגוטים ינקטו בינתיים עמדת המתנה. אולם דבר אינו מונע מלהשאיר מנהלים זמניים אלה בתפקידם.

התום

אמון

העתק: למפקח הכללי לשאלות יהודיות ע"י מיופה הכוח (חותמת)

סגן-המזכיר הכללי

(חתימה לא ברורה)

הפניות ביבליוגרפיות

מ' אשל (אצילדי), גלריה — דמויות של ראשי יהדות בוכארה, תל-אביב.

J. Darville and S. Wichene, *Drancy la juive*, Cachan 1945.

W. Green, 'The Fate of Oriental Jews in France', *The Wiener Library Bulletin*, 1979, pp. 40-50.

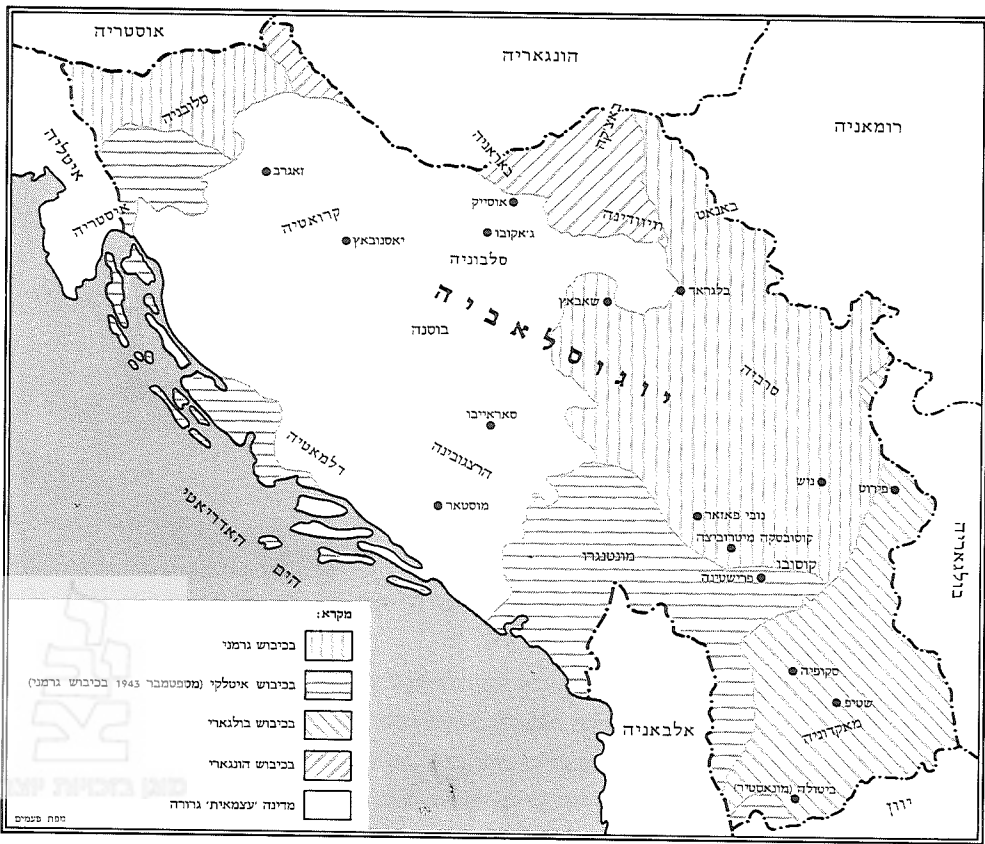
סולימאן שקרוף, זכרונות (כתב-יד, ברוסית), פאריס 1945.

אשל

דארזיל ווישן

גרין

שקרוף

אזורי המימשל ביוגוסלאביה לאחר כיבושה באפריל 1941

אחרי שנכבשה באפריל 1941, בותרה יוגוסלאביה לגזרים והיתה נתונה ל-5 אזורי-מימשל שונים: גרמני, איטלקי, בולגארי, הונגארי ו'המדינה הקרואטית העצמאית', שהיתה למעשה גרורה של גרמניה ואיטליה. רק באזור הכיבוש האיטלקי לא חוסלו היהודים ומעטים אף נמלטו אליו מאזורים אחרים ונצלו. בספטמבר 1943, לאחר כניעת ממשלת רומא לבנות-הברית, השתלטה גרמניה גם על אזור הכיבוש האיטלקי ביוגוסלאביה.

היהדות היוגוסלאבית כללה אשכנזים (כ־60 אחוז) וספרדים (כ־40 אחוז), שהיו מרוכזים בעיקר בסרביה, בבוסניה ובמאקדוניה) והם חיו באחוזה וקיימו מוסדות משותפים. מכלל 82 אלף היהודים, מקומיים ופליטים מארצות אחרות, שחיו ביוגוסלאביה לפני הכיבוש חוסלו 82 אחוזים. בסרביה ובקרואטיה כמעט לא נותרו יהודים כבר בשלהי שנת 1942, ויוגוסלאביה בכללה היתה אחת הארצות הראשונות, אם לא הראשונה, שבה 'נפתרה' בעיית היהודים.